

Süper bağ(lantı)lı: İnternet, Dijital Medya ve Tekno-Sosyal Hayat

(Mary Chayko, İstanbul: Der Yayınları, 2018)

Ramazan Ünsal, Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, unsalramazan@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1731-348X>

Kitap Eleştirisi

Book Review

Amerikalı sosyolog ve iletişim profesörü Mary Chayko *İnternet, Dijital Medya & Tekno-Sosyal Hayat* alt başlığını taşıyan *Süper Bağ(lantı)lı* kitabında dijitallik, teknoloji, internet ve toplumsal hayat arasındaki bağlantıları sosyoloji, psikoloji ve iletişim disiplinlerinden faydalanarak ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. İçinde yaşadığımız çağda dünya, insanlık tarihi boyunca hiç olmadığı kadar birbiri ile bağlantılı hale gelmiştir. Süperbağlantılı olarak adlandırılan bu dünyada bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile ortaya çıkan dijitalleşme, internet ve sosyal medya bağlantılarımızı gün geçtikçe artmaktadır. *Çevrimiçi dünya* olarak da adlandırılan *dijital dünya* ile *fizikî dünya* olarak adlandırılan *çevrimdışı dünya* arasındaki ayrımın ortadan kaybolduğunu ifade eden yazara göre “dijital dünya her yönüyle gerçektir ve günlük yaşamın rutiniyle içinde bulunduğumuz toplulukların geleceği ile derinden bütünleşmiştir”, bu nedenle “gerçek ve sanal dünyanın bu derin bütünleşmesinin incelenmesi ve anlaşılması” gerekmektedir (s. 2). Buna bağlı olarak kitap, günümüz dünyasının süper bağlantılı ve tekno-sosyal hale gelmesi ile ortaya çıkan bu yeni durumları betimlemek ve gelecekte bizi ne gibi faydalıların veya tehlikeli durumların beklediğinden haberdar etmek amacıyla kaleme almıştır.

Chayko kitabını yazarken “birçok ilgili alanda bulgular, anlayışlar ve fikirleri sentezleyip bir araya getirerek geniş bir araştırma, yazma, konuşma ve tartışma” dizisini incelediğini belirtmektedir (s. 15). Her ne kadar ilgili literatür daha çok teknolojik açıdan zengin Kuzey Amerika toplulukları ile ilgili olsa da yazar, çalışmasında daha düşük teknoloji toplulukları hakkında da bir yığın araştırmayı kitabına dahil etmiştir. Bu noktada Chayko kendisinin ifadesiyle 25 yılı aşkın bir süreçte gerçekleştirdiği araştırmalarından da faydalanmış “200’den fazla yüz yüze ve elektronik (e-mail) röportajlardan küçük örnek pasajlar burada alakalı noktaları anlatmak için paylaşılmıştır” (s. 15). Bu nedenle kitabın, yazarın uzun soluklu araştırmalarının bir ürünü olduğu söylenebilir.

Kitap, süper bağlantılı toplumda kişiler arası ilişkilerin nasıl değiştiğini, internet ve sosyal medya kullanımına bağlı olarak kişiliğin ve benliğin nasıl şekillendiğini, sosyalleşme, flörtleşme ve arkadaşlık gibi sosyal ilişkilerde ne gibi yeni etkileşim biçimlerinin oluştuğunu ve bunların psikolojik ve sosyolojik boyutlarını konu edinmekte; ayrıca toplumsal kurumların dönüşümünü, süper bağlantılı olmanın küresel çaptaki etkilerini ve oluşturduğu eşitsizlikleri, tekno-sosyal yaşamın faydalarını ve tehlikelerini işlemektedir. Bu noktada yazar “dijitalleştirilmiş ve süper bağlı bir toplumda yaşam deneyimine odaklanarak” (s. 4) yaşanan değişiklikleri ve bunların etkilerini akıcı, sade ve anlaşılır bir dille ve disiplinler arası bir yol izleyerek ele almaktadır.

Bu çerçevede kitap toplamda on bölümden oluşmaktadır. Giriş mahiyetindeki “Süper Bağ(lantı)lılık” başlıklı ilk bölümde Chayko öncelikle, dünyanın hala bir bölümünde bilgisayar, internet, sosyal medya ve hatta elektrik dahi kullanılmadığı için bütün dünyanın süperbağlantılı olmadığını hatırlatır. Özellikle Güney Asya’nın büyük bir bölümü ve Sahara Afrikası’nın alt kısmı gibi bölgelerde internete erişim oldukça düşüktür. Bu nedenle yazar kitap boyunca kullanılan “teknolojik bağımlılık, internet, dijital ve sosyal medya cep telefonu gibi teknolojik aletlerin kullanımının herkese eşit oranda ulaştırılmadığını ve herkes tarafından eşit oranda kullanılmadığını aklımızdan çıkarmamamız” gerektiğini ifade eder (s. 1). Buna rağmen toplumumuzu hala süper bağlantılı olarak tanımlamaktadır. Çünkü “yerelden küresele ve arasındaki her şey dâhil olmak üzere her alanda bireyler ve onların içinde bulunduğu gruplar, topluluklar internet üzerinden bağlı hale gelmişlerdir ve giderek daha fazla teknoloji ile içli dışlı olup hayatları ve yaşam alanları ciddi olarak etkilenmiştir” (s. 2). Bu nedenle Chayko’ya göre “hayat tam anlamıyla tekno-sosyal, kelimesinin karşılığıdır” (s. 8). “Modern yaşamı anlatmak ve incelemekte eş değer” öneme sahip olan teknoloji ve sosyal hayat aslında insanlık tarihi boyunca karşılıklı etkileşim halinde olmuştur. Zira teknoloji sosyal hayattan hem etkilenmekte hem de onu etkilemektedir. Ancak günümüz toplumu gelişen teknolojiler vesilesiyle tekno-sosyalliğin en üst seviyeye çıktığı bir toplum sayılmaktadır.

“İnternet Çağının Oluşumu” isimli ikinci bölümde yazar bilgi ve iletişim teknolojilerinin kısa bir özetini sunmaktadır. İnternetin, kablosuz ve mobil iletişimin, sosyal ağların ve sosyal medyanın ortaya çıkış süreçlerini ve evrimini ele almaktadır.

Üçüncü bölüm olan “Dijital Ortamda Yaşamak”ta Chayko dijital hayatın imkânı ve tekno-sosyal çevrelerin oluşumu üzerine durmaktadır. Bu noktada yazar gerçek hayat dediğimiz çevrimdışı hayat ile yeni bir gerçeklik oluşturan çevrimiçi hayat arasındaki ilişkiyi çeşitli başlıklar altında incelemektedir. Sanal olarak nitelendirdiğimiz dijital hayat da aslında *gerçektir*. Çünkü dijital dünyada yapılan eylemler çevrimdışı dünyadan hem etkilenmektedir hem de çevrimdışı dünyayı etkilemektedir. Dolayısıyla çevrimiçi hayat yeni gerçeklikler ve yeni ilişkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle çevrimiçi dünya duyguların yoğun olduğu bir dünyadır ve yeni duygusalılıkları da var etmektedir. Yüz yüze kurulamayan duygusal ilişkilere imkân sağlamaktadır. Ona göre çevrimiçi ve çevrimdışı hayatları birbirinden bağımsız alanlar olarak görmek hatalıdır. Çünkü ikisi arasındaki sınırlar gittikçe bulanıklaşmaktadır.

“Paylaşım ve Gözetim” başlıklı sonraki bölümde yazar dijital ortamlarda bilginin paylaşılması ve bu bilgilerin şirketler tarafından elde edilip biriktirilmesi ve satılmasını ve bunun sonucunda gözetimin gittikçe artmasını ele almaktadır. İnsanlar web sitelerinde, sosyal medyada ve bloglarda kısacası dijital dünyada sınırsızca fikir, haber, fotoğraf, video gibi içerikler üretip paylaşmaktadırlar. Kişilerin bu içeriklerle dijital ortama katıldığı katılımcı kültürde üretim ve paylaşım faaliyeti bir norm haline gelmiştir. Tabiri caizse herkes gücü ölçüsünde içerik üretmekte ve diğerleri tarafından üretilenleri tüketmektedirler. Bu nedenle dijital dünyada üretim ve tüketim birbiri içine geçmektedir. Dijital dünyadaki bu faaliyetler gözetim faaliyetlerinin boyutunu değiştirmektedir. Hem dikey hem de yatay olarak gözetimi ele alan yazara göre insanların bilgileri sosyal medya ve internet vasıtasıyla daha erişilebilir hale gelmiştir. Dikey gözetimde kişiler hem hükümetler hem de büyük şirketler tarafından sürekli gözetlenmektedirler. Neredeyse dijital faaliyetlerin her biri bilindiğinden hükümetler vatandaşlarını dijital dünyada izleyebilir, şirketler insanların dijital verilerini kâr amaçlı elde edip satabilirler. Veri madenciliği ve Big Data meselesine de bu noktadan temas eden yazar dünya çapındaki bu veri toplama ve biriktirme faaliyetlerini birkaç örnek üzerinden göstermektedir. Diğer taraftan yazar gözetimin güvenlik ve sosyal problemlerin çözülmesi gibi bazı olumlu yönlerinin de olduğunu söylemektedir. Gözetimin yatay

boyutunda ise insanların sosyal medya araçları vasıtasıyla yaptıkları paylaşımlar diğer insanlar tarafından gözetlenmektedir. Böylece aslında herkesin herkesi izlediği ve gözetlediği bir toplum karşımıza çıkmaktadır. Bu gözetleme faaliyetleri tekno-sosyal hayatta sosyal ilişkilerin yeniden şekillenmesinde etkili olmaktadır.

“Küresel Etkiler ve Eşitsizlikler” adındaki beşinci bölümde, küreselleşmenin teknolojik etkilerini ve yaratmış olduğu eşitsizlikler ele alınmaktadır. Eşitsizlikler ve tabakalaşma her ne kadar bütün toplumlarda ve toplumlar arasında görülse de teknolojinin gelişmesiyle ülkeler arasındaki görünüşleri değişmiş ve etkileri gittikçe atmıştır. Ekonomik ve kültürel farklılıklar nedeniyle teknolojik gelişmeler farklı etkilere neden olmaktadır. Ayrıca teknolojinin küresel etkileri internet korsanlığı, suç ve savaş gibi yeni sorunları ortaya çıkarmıştır. İnternet sınırları aşabildiğinden korsanlık faaliyetleri ve suçlarda artış yaşanırken, siber savunma mekanizmaları da gelişmiştir. Bununla beraber internet yeni sosyal hareketlere, örgütlenmelere ve aktivitelere de imkân sağladığından güç dengelerini değiştirme potansiyeli ortaya çıkarmıştır. Dijital aktivizm de denilebilen bu hareketler hem yerel hem de küresel çapta etki etme potansiyeline sahiptir.

Altıncı bölüm olan “Tekno-sosyalleşme ve Benlik”te Chayko, dijital alanlardaki kimlik ve benlik konularını incelenmiştir. Bu noktada öncelikle kimliğin hayat boyunca şekillenmesine bakılmakta, ardından internet ve dijital medyanın tekno-sosyalliğe nasıl etki ettiği ele alınmıştır. Yazara göre sosyalleşme süreçlerinde yeni bir aktör olan teknoloji benliğin gelişmesinde ve sosyalleşmede önemli bir rol oynamaktadır. Çevrimiçi yapılan etkileşimlerle yeni bir sosyalleşme gerçekleştirilmektedir. Dijital ortamlar hem sosyalleşmeye katkı sağlamakta hem de benliğin yazılı veya görsel biçimlerde kendisini ifade edebilmesine imkân sağlamaktadır. Ayrıca ötekileştirilmiş kişiler için dijital ortamlar yeniden sosyalleşme imkânları sağlamaktadır. Bu nedenle teknolojik gelişmeler genel yargının aksine sosyalliği tamamıyla ortadan kaldıran bir yapıya sahip değildir; yeni sosyalleşme biçimlerinin ortaya çıkışı ve benliğin gelişimi için olanaklar sunmaktadır. Bu durumu yazar tekno-sosyalleşme olarak tanımlamaktadır.

“Arkadaşlık, Flört Etmek, Bağ Kurmak” başlıklı yedinci bölümde yazar süper bağlılığı ilişkilerimizde ve etkileşimlerimizde yaşanan değişimler üzerinden ele almaktadır. Ona göre teknolojik gelişmeler, bir önceki bölümde de görüldüğü gibi, sosyalliği ortadan kaldırmamakta, sosyalleşmenin boyutlarını çeşitlendirmektedir. İnternetin kullanımı mevcut arkadaşlıklarımızı ve bağlarımızı güçlendirmekte ve yeni arkadaşlıklara da imkân sağlamaktadır. Çevrimdışı dünyada olduğu gibi çevrimiçi dünyada da vakit geçirmek önemli bir faaliyet olmaktadır. Kişiler internette yeni bağlantılar kurarak yeni sosyallik alanları üretmektedirler. Bu nedenle dijital medya sosyalliği arttırabilmektedir. Sadece arkadaşlık noktasında değil flörtleşme, evlenme ve cinsellik konularında da farklı olanaklar sunmaktadır. Ancak tüm bunlar beraberinde yeni güvenlik sorunlarını, çatışma ve taciz gibi hiç istenmeyen durumları da getirebilmektedir.

“Tekno-Sosyal Kurumlar” adındaki sonraki bölümünde aile, sağlık, din, iş hayatı, eğitim ve siyaset gibi temel toplumsal kurumların sürekli değişen iletişim ve medya teknolojilerden nasıl etkilendiklerini ele almaktadır. Toplumsal kurumlar birbirinden bağımsız değildir ve meydana gelen etkiler bütün kurumları doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Özellikle teknolojik gelişmeler bu kurumların kendi içi yapılarında da bir dizi değişimlere neden olmaktadır. Örneğin mekânsal olarak birbirinden ayrı kalmış yakın veya uzak aile bireyleri internet ve sosyal medya vasıtasıyla birbirleriyle iletişime geçmektedirler. Dinî kurum ve temsilciler kendilerini internette kolaylıkla gösterebilmekte; dinî konulara ilgileri ve soruları olan insanlara daha rahat ulaşabilmektedirler. Ayrıca dini hizmetlerin bir kısmı çevrimiçi olarak yapılabilmekte ve müntesipler uzaktan çevrimiçi olarak bu hizmetlere katılım sağlamaktadırlar. Öte yandan e-ticaretin gelişmesiyle iş hayatında büyük değişimler yaşanmıştır. İnsanlar evlerinden çıkmadan

neredeyse bütün ihtiyaçlarını internet siteleri ya da akıllı telefon uygulamalarıyla kolayca karşılamaktadırlar. Bu ve benzer örnekler temel toplumsal kurumların tekno-sosyal olarak adlandırılmasına imkân sunmaktadır.

“7/24 Süper Bağlantılılığın Daha Fazla Faydaları ve Tehlikeleri” adındaki dokuzuncu bölümde adından da anlaşılabilceği gibi süper bağlantılılığın faydaları ve tehlikeleri ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Ulaşılabilirlik, kolaylık, sosyalleşme, oyun ve eğlence gibi alanlarda faydalı değişimleri ortaya çıkaran süper bağlılık; stres, aşırı bilgi yüklenmesi, es geçme korkusu, bağımlılık, sağlık bozuklukları gibi bir dizi zararı ve tehlikeyi de beraberinde getirmektedir.

“Süper Bağlantılı Geleceğimiz” başlıklı son bölümde ise yazar gittikçe artan süper bağlantılılığa dair öngörülerinden bahsetmektedir. Peki yazar bu konuda bize nasıl bir gelecek resmediyor? Ona göre ilerleyen zamanlarda dünya nüfusunun büyük bölümü çevrimiçi olabilir. Gözetim gittikçe artan bir duruma gelebilir. Özel hayatın gizliliği gittikçe zorlaşabilir. Dijital araçlar birbirleri ile daha bağlantılı hale gelebilir. Veri madenciliği ve büyük veri çalışmaları artabilir. Ayrıca şehirler daha teknolojik hale gelebilir. Teknolojik aletler çalışan insanların yerini alabilir. Bu ve buna benzer bir dizi tehlike gelecekte bizi bekleyebilir. Ama bizi bekleyen olumlu şeyler de olabilir. Etkileşim, iletişim ve sosyalleşme artabilir, toplum birbirine daha fazla bağlı hale gelebilir. İnsanlar daha rahat ve zenginlik içinde yaşayabilir. Tüm bunlar yazarın kendi öngörülleri olsa da dayanaklarını mevcut durumlardan ve kapsamlı araştırmalardan aldığını düşündüğümüzde gelecekteki dünyayla ilgili önemli ipuçlarını taşıdığını söylemek ve kulak kabartmak gerektiğini dile getirmek yanlış olmaz.

Sonuç olarak yazar bu kitapta teknoloji, internet, dijitallik, sosyal medya ile gündelik hayat arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Ona göre teknolojik gelişmelerle birbirine giderek bağlı hale gelen süper bağlantılı dünya sosyal hayatlarımızdaki birçok değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu etkiler toplumsal kurumlardan sosyal ilişkilere, benlik gelişiminden toplumsal eşitsizliklere kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Teknoloji her zaman olduğu gibi bugün de toplumların değişiminde ve dönüşümünde büyük rol oynamaktadır. Toplumsal değişim mutlak anlamda olumlu ya da olumsuz olmadığı için konunun yazar tarafından eksileri ve artılarıyla ele alınması önemlidir. Öte yandan içinde yaşadığımız dünya gelecek adına da çok şey söylemektedir. Yazar kitap boyunca tekno-sosyalleşmenin ve süper bağlantılı toplumun günümüz dünyasındaki mevcut durumu ve gelecekte muhtemel konuları bilimsel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Toplumsal dünyayı anlamak ve sosyal değişimleri bilimsel olarak analiz etmek için çaba sarf eden yazarın bu konuları sade ve açık bir dille ele alması ve analizlerini disiplinler arası bir yolla gerçekleştirmesi konuya ilgi duyan herkesi kitaba davet etmektedir. Kitap süper bağlantılı dünyamızın anlaşılması için iyi bir başlangıç ve akademik çalışmalar için bir rehber niteliğinde sayılabilir.

Kaynaklar

Chayko, M. (2018). *Süper bağ(lantı)lı: İnternet, dijital medya ve tekno-sosyal hayat* (B. Bayındır, D. Yengin ve T. Bayrak, Çev.). Der Yayınları.